

Nowela do kodeksu cywilnego – problemy w stosowaniu i rozumieniu przepisów o umowie ubezpieczenia

W dniu 13 kwietnia minął rok od uchwalenia przez Sejm noweli do kodeksu cywilnego, która w części poświęconej umowie ubezpieczenia stanowi jedną z podstawowych regulacji prawnych dla branży ubezpieczeniowej. Równocześnie minęło prawie osiem miesięcy odkąd nowe przepisy wdrażane są w praktyce. Poczynione w tym czasie analizy i obserwacje naukowców i praktyków unaocznily wiele problemów zarówno w stosowaniu, jak i rozumieniu szeregu regulacji zawartych w nowych przepisach. Dostrzegając wskazywane problemy Fundacja Edukacji Ubezpieczeniowej, we współpracy z Rzecznikiem Ubezpieczonych, zorganizowała w warszawskiej siedzibie NOT konferencję pt. „Nowela do kodeksu cywilnego – problemy w stosowaniu i rozumieniu przepisów o umowie ubezpieczenia – zagadnienia do dyskusji”. Partnerem merytorycznym konferencji był PZU Życie S.A., a patronatem medialnym imprezę objęła „Gazeta Ubezpieczeniowa”.

Konferencja spotkała się z dużym zainteresowaniem środowiska ubezpieczeniowego. Wzięło w niej udział ponad 300 osób, a sala wypełniona była do ostatniego miejsca. Licznie przybyłych gości w ciepłych słowach powitała **Halina Olendzka, Rzecznik Ubezpieczonych**. Wśród uczestników znaleźli się przedstawiciele Sejmu RP, Kancelarii Prezydenta RP, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, Komisji Nadzoru Finansowego, Federacji i Stowarzyszeń Konsumentckich, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, zakładów ubezpieczeń z całego kraju oraz zrzeszającej je Polskiej Izby Ubezpieczeń, pozostałych instytucji ubezpieczeniowych, reprezentanci świata nauki z różnych ośrodków akademickich, pośrednicy ubezpieczeniowi, dziennikarze branżowi, a także przedstawiciele kancelarii prawniczych specjalizujący się w problematyce ubezpieczeniowej.

W związku z pierwszą rocznicą nowelizacji kodeksu cywilnego w odniesieniu do umowy ubezpieczenia spotykamy się, aby porozmawiać o zmianach i ocenić walory tej noweli, jak i problemy wiążące się ze stosowaniem nowych przepisów – powiedziała H. Olendzka. Oceny tej dokonają zarówno wybitni przedstawiciele nauki prawa ubezpieczeniowego, jak i powszechnie uznani praktycy. Zamysłem organizatorów konferencji było stworzenie szerokiej płaszczyzny dialogu i dyskusji na temat nowelizacji z różnych punktów widzenia, dodała Pani

Rzecznik. Dlatego w gronie prelegentów znaleźli się m. in. przedstawiciele polskiej nauki prawa cywilnego, wyspecjalizowani w problematyce ubezpieczeniowej.

Ze swej strony gości powitał **mec. Aleksander Daszewski**, prezes Fundacji Edukacji Ubezpieczeniowej. – W związku z pierwszymi urodzinami nowelizacji w zakresie umowy ubezpieczenia w kodeksie cywilnym chcemy dzisiaj postawić „medyczną diagnozę rocznemu dziecku o imieniu nowelizacja”, której w pierwszej kolejności dokona konsylium naukowe, na czele z prof. Eugeniuszem Kowalewskim, później „lekarze pierwszego kontaktu”, czyli praktycy z zakładów ubezpieczeń oraz niezależni, obiektywni obserwatorzy rynku ubezpieczeniowego – powiedział. Nadmienił, że z punktu widzenia Rzecznika Ubezpieczonych nowelizacja kodeksu była potrzebna i zasadniczo oceniamy ją pozytywnie czemu szerzej daliśmy w ostatnich „Rozprawach Ubezpieczeniowych”, zeszycie naukowym wydawanym przez Rzecznika Ubezpieczonych, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Fundację Edukacji Ubezpieczeniowej, dostępnym również na stronie internetowej Rzecznika Ubezpieczonych www.rzu.gov.pl.

Pierwszy panel dyskusyjny rozpoczął **prof. dr hab. Eugeniusz Kowalewski** z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W swoim referacie wskazał na wielość reżimów prawnych, istotnych dla praktyków, dotyczących umowy ubezpieczenia. Profesor przewrotnie nazwał je swego rodzaju chaosem legislacyjnym. Tymczasem, jak zauważył prof. Kowalewski, umowa ubezpieczenia jest najbardziej masowa, o czym niech świadczy fakt, że rocznie zawieranych jest około 200 mln takich umów. Dlatego tak dużą wagę przykładano do legislacyjnego uporządkowania wielu problemów dotyczących umów ubezpieczenia i dostosowania polskiego prawa do standardów europejskich. To zadanie zostało wykonane. Ale myliłby się ten, kto uważałby, że po ostatniej nowelizacji k.c. mamy już piękną, europejską umowę ubezpieczenia. Skoro zakończyliśmy ostatni etap reformy polskiego prawa ubezpieczeń gospodarczych warto zastanowić się, gdzie jesteśmy i dokąd zmierzamy? Jak obecnie przedstawia się sytuacja, czy jest dobrze czy nie i czy teraz nie powinniśmy zabrać się do porządkowania systemu? Obecnie można zauważyć przynajmniej osiem równoległych reżimów umowy ubezpieczenia: różna regulacja, różne przepisy, które często są ze sobą sprzeczne. Pierwszy dualizm reżimów dotyczy umowy ubezpieczenia morskiego i lądowego. Występuje tu niejasność kryteriów ubezpieczenia oraz wzajemnego stosunku przepisów k.c. i k.m. Kontrowersyjny jest np. art. 292 § 2 k.m. (rozszerzenie ubezpieczenia morskiego na przewóz lądowy, śródlądowy i powietrzny) kolejno w umowie ubezpieczenia obowiązkowego niejasny w świetle noweli jest art. 22 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Daje się również odczuć

szczupłość regulacji k.c. odnośnie ubezpieczenia na życie (art. 829 – 834 k.c.). Wiele kwestii dotyczących umów na życie w ogóle nie zostało uregulowanych. Niejasny jest również charakter powinności zakładu ubezpieczeń w art. 13 i 14 ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Problem rodzą zmiany w o.w.u. na życie. Można także zauważyć dwa wyraźne reżimy dla umowy konsumenckiej w ubezpieczeniach i umowy bez udziału konsumenta. Prof. E. Kowalewski zwrócił również uwagę, że w znowelizowanym k.c. całkowicie brakuje regulacji dotyczących ubezpieczeń wzajemnych, a także wskazał na problemy dotyczące umów ubezpieczenia w obrocie krajowym i zagranicznym.

Z kolei **dr Małgorzata Serwach** z Uniwersytetu Łódzkiego przedstawiła zagadnienia dotyczące swobody woli stron w procesie ubezpieczenia w świetle noweli do k.c., na podstawie wybranych przepisów. Podzieliła się z zebranymi swoimi spostrzeżeniami i wątpliwościami odnośnie znowelizowanych przepisów k.c. do umowy ubezpieczenia. Zwróciła m.in. uwagę na art. 812 § 5 k.c., który pozwala ubezpieczycielowi na wskazanie ważnych powodów pozwalających mu na wypowiedzenie umowy ubezpieczenia zawartej na czas oznaczony przed terminem, na jaki została ona zawarta. Odniosła się również do art. 814 § 3 k.c., który wskazuje, kiedy ubezpieczyciel może stwierdzić, że ustała jego odpowiedzialność z powodu nieopłacenia przez klienta kolejnej raty składki i kiedy ubezpieczyciel może wypowiedzieć umowę ubezpieczenia zawartą na czas oznaczony. Jakie pytania rodzą się w związku z art. 812 § 5 k.c. i wykorzystaną swobodą wynikającą z o.w.u.? Pierwsza uwaga, która się nasuwa jest taka, że prawo do wypowiedzenia umowy przed upływem terminu na jaki została zawarta, tak naprawdę zostało przyznane tylko jednej stronie – ubezpieczycielowi. Pozostaje to w sprzeczności z zamierzeniem ustawodawcy, żeby prawo wypowiedzenia umowy było przyznawane obu stronom. Bacząc na możliwości, jakie daje artykuł 812 § 5 k.c., w opinii dr M. Serwach nasuwa się kilka wniosków. Jeden z nich jest taki, że umowa ubezpieczenia powinna mieć charakter trwały, a jeżeli zawarta jest na czas oznaczony powinna być rozwiązywana wcześniej tylko w sytuacjach szczególnych i wyjątkowych. Z punktu widzenia uczestników rynku ubezpieczeniowego byłoby dobrze, aby powody które pozwalają na wypowiedzenie umowy przed terminem, przewidział ustawodawca w stosownych przepisach. Tego rodzaju rozwiązanie przewidziane jest w ubezpieczeniach osobowych i być może słuszne byłoby, aby odnosiło się ono również do ubezpieczeń majątkowych? Zdaniem prelegentki dobrze, że został wprowadzony przepis (art. 814 § 3 k.c.) dotyczący wcześniejszego ustania ochrony ubezpieczeniowej z powodu nieopłacenia w terminie kolejnej raty składki. Stanowi on pewne ograniczenie dla ubezpieczycieli, którzy niejednokrotnie twierdzili, że ochrona ustała w momencie nieopłacenia

składki, nie informując o tym ubezpieczającego. Ale powstaje pytanie czy 7 dniowy termin na opłacenie zaległej składki nie jest zbyt krótki.

Pojęcie ochrony ubezpieczeniowej w świetle art. 813 k.c., dotyczącego zwrotu składki za niewykorzystany okres ochrony ubezpieczeniowej, którego stosowanie nadal wywołuje wiele kontrowersji, omówił **dr Marcin Krajewski** z Uniwersytetu Warszawskiego. Jego zdaniem stosowanie tego przepisu komplikuje fakt, że istnieją różne pojęcia terminologiczne dotyczące ochrony ubezpieczeniowej. A tak naprawdę ochrona to ponoszenie ryzyka, to pozostawanie w stanie narażenia na niebezpieczeństwo, niezależnie od tego czy ubezpieczyciel podejmuje jakiegokolwiek działania mające na celu przygotowanie przyszłego świadczenia, czy nie. Jakie są obowiązki ubezpieczyciela co do zwrotu składki? Jeżeli ochrona została w pełni wykorzystana, nie ma obowiązku zwrotu składki. Ale w przypadku gdy ryzyko zostało zrealizowane częściowo, należy się klientowi zwrot składki w odniesieniu do pozostałego okresu ubezpieczenia.

Po uchwaleniu noweli do k.c. i kilku miesiącach praktyki obecnie przynajmniej więcej wiemy, jak nowe przepisy działają – skonstatował na początku swego wystąpienia **dr Marcin Orlicki** z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Podzielił się jednocześnie spostrzeżeniami z pierwszego okresu wdrażania ich w życie. W jego opinii ubezpieczyciele znakomicie dali sobie z nimi radę, za co należą się im gratulacje. Zdaniem dr M. Orlickiego ogólne warunki ubezpieczenia, które zostały przyjęte po 10 sierpnia 2007 r., w porównaniu z obowiązującymi wcześniej, są zdecydowanie lepsze niż poprzednio. Uwagę zwraca poziom równowagi stron, poszanowania klienta i jego ochrony rozumianej jako rzeczywiste partnerstwo. Tak naprawdę rynek poradził sobie z nowymi przepisami znacznie lepiej niż niektórzy naukowcy.

Główne wystąpienie prelegenta skupiło się na „Polskiej nowelizacji przepisów o umowie ubezpieczenia, na tle regulacji zagranicznych (w Niemczech i Izraelu)”. Mówca zauważył, że standardy ochronne w Niemczech i Polsce są obecnie bardzo podobne, ale wskazał też na różnice w polskim i niemieckim prawie ubezpieczeniowym. Omówił także niektóre przepisy ustawy o ubezpieczeniach w Izraelu.

Zagadnienia dotyczące obowiązkowego ubezpieczenia komunikacyjnego w zakresie OC w kontekście nowych zapisów k.c. i przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych omówiła **dr Katarzyna Ludwichowska** z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W wystąpieniu prelegentka przedstawiła spostrzeżenia, w jaki sposób nowelizacja k.c. rozwiązała (czy nie rozwiązała) problemy leżące na styku kodeksu cywilnego i przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Poruszyła przede wszystkim zagadnienia, które zasługują na

szczególnością uwagę z praktycznego punktu widzenia. W pierwszej części wystąpienia dr K. Ludwichowska odniosła się do problemu nieadekwatności przepisów k.c. do umów obowiązkowego ubezpieczenia komunikacyjnego, w drugiej zaś do dublowania materii prawnej k.c. w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych i wynikających z tego problemów. Wiele miejsca poświęciła też zwrotowi składki za niewykorzystany okres obowiązkowego ubezpieczenia komunikacyjnego, szkodowości, jak też innym zagadnieniom związanym z tym obowiązkowym a tym samym masowym ubezpieczeniem.

Natomiast tematem wystąpienia **dr Jakuba Pokrzywniaka** z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu było „Zawarcie umowy ubezpieczenia przy udziale pośrednika w świetle nowych przepisów k.c.” Podzielił się on refleksjami na temat sytuacji gdy umowa ubezpieczenia zawierana jest przy udziale przedstawiciela, w szczególności pośrednika ubezpieczeniowego. Przedstawicielem klienta coraz częściej jest broker ubezpieczeniowy, czemu mówca poświęcił wiele uwagi w kontekście znowelizowanych przepisów k.c.

Ważki temat, bo dotyczący najnowszych regulacji ogólnych warunków ubezpieczenia w znowelizowanym kodeksie cywilnym, poruszył w wystąpieniu **mgr Michał Ziemiak** z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Przedstawił problemy, które pojawiają się obecnie w trakcie doręczania o.w.u. ubezpieczonym (osobom fizycznym i firmom) oraz podczas zmiany ogólnych warunków ubezpieczenia w czasie trwania umowy. Zasugerował również własne propozycje dotyczące nowelizacji przepisów w o.w.u. i rozwiązań legislacyjnych. Zgłosił dwie propozycje pod kątem ewentualnych zmian. Pierwsza to określenie w k.c. katalogu okoliczności, w których ubezpieczyciel mógłby zmienić o.w.u. Propozycja druga dotyczy m.in. uchylecia art. 830 § 4 k.c.

W drugiej części konferencji wypowiedzieli się praktycy, którzy na co dzień stosują nowelę do k.c., niejednokrotnie borykając się z przepisami i ich interpretacją. Jako pierwsza głos zabrała **mec. Barbara Kęszycka** z PZU Życie S.A. Mówiła przede wszystkim o problemach dotyczących umowy ubezpieczenia grupowego, która jest powszechnym źródłem uzyskiwania ochrony ubezpieczeniowej przez polskie społeczeństwo.

W ocenie praktyków funkcjonujących w ubezpieczeniach działu I, ubezpieczenia grupowe zostały całkowicie zbagatelizowane przez ustawodawcę – powiedziała. B. Kęszycka. Stało się tak, mimo że umowa ubezpieczenia grupowego jest najbardziej powszechnym źródłem ochrony ubezpieczeniowej w Polsce, przeznaczonym dla masowego konsumenta, i to najmniej zarabiającego. Wskutek tego 10 sierpnia ubr. weszły w życie przepisy prawne, które pozostają w drastycznej „opozycji” w stosunku do instytucji umowy ubezpieczenia grupowego. W jej ocenie

należy jak najszybciej zapobiec temu, by umowa ubezpieczenia grupowego w dotychczasowym modelu nie zniknęła z polskiego rynku ubezpieczeniowego. Jak zauważyła, ubezpieczenia grupowe są historycznie starsze niż indywidualne. Dość powiedzieć, że liczba osób aktualnie korzystających z tej formy ochrony wielokrotnie przewyższa liczbę osób ubezpieczonych indywidualnie. Z danych KNF za 2007 r. wynika, że na ponad 7,5 mln czynnych umów na życie około 6,5 mln stanowiły umowy ubezpieczenia zawarte grupowo, na podstawie których ubezpieczonych było ponad 25 mln osób. I w tej sytuacji ustawodawca, nowelą kwietniową, wprowadza dodatkowy przepis prawny - obowiązek uzyskania przed zawarciem umowy ubezpieczenia na życie zgody ubezpieczonych. A przecież nawiązują się i rozwiązują stosunki pracy, nauki więc trudno o stosowanie tych wymogów do ubezpieczenia grupowego. Toteż ogromną ulgę dla praktyków działu I przyniosło stanowisko przedstawicieli nauki, którzy uznali, że jest to rozwiązanie wadliwe. W ocenie ubezpieczycieli najistotniejsza jest jak najszybsza nowelizacja art. 829 § 2 k.c. poprzez wykreślenie z tego przepisu słowa „uprzednio”.

O zastrzeżeniach i wątpliwościach z punktu widzenia ubezpieczyciela odnośnie niektórych przepisów k.c. dotyczących ubezpieczeń majątkowych mówiła **mec. Ewa Gryglewska** ekspert ds. ubezpieczeń majątkowych UNIQA TU S.A. W jej opinii ustawodawca wprowadził wiele przepisów nieklarownych i równocześnie zafundował ubezpieczycielom sankcje, np. za naruszenie interesów konsumentów. Jak pokazała praktyka, niektóre przepisy kodeksu wymagają obecnie uzupełnienia i doprecyzowania.

Temat swobody kształtowania treści o.w.u. i dopuszczalności wprowadzania do o.w.u. zapisów o odmiennym brzmieniu o charakterze doprecyzującym treści przepisu omówił **Jakub Nawracała** Dyrektor biura prawnego Grupy Concordia. Problem pojawia się tu w związku z brakiem precyzji przepisów bądź wątpliwościami związanymi z ich interpretacją.

Na temat problemów prawnych w stosowaniu i rozumieniu noweli do umowy ubezpieczenia w kodeksie cywilnym wypowiedzieli się również niezależni praktycy ubezpieczeniowi: **Paweł Sukiennik** z firmy doradczej PS Consult i **Wojciech Kamiński** z Krajowego Biura Obsługi Roszczeń Ubezpieczeniowych Sp. z o.o. P. Sukiennik omówił kwestie związane z prewencją powypadkową, natomiast W. Kamiński odniósł się do brakujących regulacji w nowelizacji k.c.

Konferencję podsumowała **Krystyna Krawczyk**, Dyrektor Biura Rzecznika Ubezpieczonych. Zwróciła uwagę, że podczas całodziennego spotkania przekazano zebrany ogromną wiedzę z różnych stron rynku ubezpieczeniowego, wskazano na mnóstwo wątpliwości interpretacyjnych. Okazało się, że problemów jest bardzo dużo i zachodzi potrzeba

zastanowienia się nad zmianami odnośnie niektórych przepisów k.c., które są niejasne, sprzeczne czy niekorzystne dla prawidłowego funkcjonowania i rozwoju rynku. Poinformowała również, że prezentacje z konferencji zostaną utrwalone i udostępnione na stronie internetowej Rzecznika Ubezpieczonych. Także „Rozprawy Ubezpieczeniowe”, wydawane przez Rzecznika Ubezpieczonych, Fundację Edukacji Ubezpieczeniowej i Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, udostępnią swoje łamy dla tej cennej wiedzy zaprezentowanej w ramach szerszych niż publikacje opracowań.

Janina Barańska